

Docentenhandleiding *Onze moedertaal, onze onbewuste kennis*

1. Verantwoording
2. Didactische verantwoording
3. Uitvoering van de les
4. Geraadpleegde bronnen

Verantwoording

Deze les is ontwikkeld voor de eindopdracht voor de cursus *Taalkunde in het Onderwijs* aangeboden door het instituut *Masterlanguage*. De cursus is gericht op het nadenken over en het aanzetten tot taalkunde in het schoolvak Nederlands op het voortgezet onderwijs. Op dit moment speelt taalkunde geen rol in de kerndoelen en eindtermen van het schoolvak Nederlands. Dat is zonde, want de taalkunde kan ontzettend veel interessante onderwerpen en inzichten over taal bieden. Met deze les wordt geprobeerd om een start te maken met de integratie van taalkunde met het schoolvak Nederlands. Aangezien taalkunde nog niet in het curriculum is opgenomen en tijdsgebrek vaak een probleem is in de onderwijs, is er nu voor gekozen om de les op zo'n manier vorm te geven dat een onderwerp uit de taalkunde is gekoppeld aan vaardigheden die wél in de kerndoelen van het schoolvak Nederlands gesteld worden.¹ Op deze manier is het voor de docent Nederlands realistisch en haalbaar om een taalkundig onderwerp in de lessen te integreren. Er worden zo twee vliegen in één klap geslagen: leerlingen maken kennis met de taalkunde én werken aan hun vaardigheden zoals gesteld in de kerndoelen. Er is gekozen voor het onderwerp moedertaalverwerving vanuit de gedachte dat dit de interesse voor (taal)kunde zal opwekken. Op het moment dat leerlingen zich realiseren hoeveel zij eigenlijk onbewust over hun moedertaal weten, zullen zij waarschijnlijk beseffen dat dit heel bijzonder is. De hoop is dat dit zal leiden tot interesse in taal. Bij het schrijven van de tekst over moedertaalverwerving is gebruik gemaakt van verschillende wetenschappelijke bronnen, welke op pagina 4 onder het kopje 'geraadpleegde bronnen' zijn terug te vinden.

¹ De door SLO opgestelde kerndoelen voor het schoolvak Nederlands zijn o.a. te raadplegen in de publicatie: *Nederlands, vakspecifieke trendanalyse 2015*. Deze publicatie kan gevonden worden middels deze link: <http://downloads.slo.nl/Repository/nederlands-vakspecifieke-trendanalyse-2015.pdf>

Didactische verantwoording

In deze les wordt er aan verschillende kerndoelen gewerkt:

- De leerling leert strategieën te gebruiken voor het uitbreiden van zijn woordenschat. (kerndoel 3)
- De leerling leert strategieën te gebruiken bij het verwerven van informatie uit geschreven teksten. (kerndoel 4)

Met extra opdracht 10 (zie pagina 3 onder 'Uitvoering van de les')

- *De leerling leert deel te nemen aan overleg, planning, discussie in een groep (kerndoel 6)*
- *De leerling leert een mondelinge presentatie te geven. (kerndoel 7)*

De tekst en de bijbehorende vragen zijn op 2F-niveau ontwikkeld. De les is dus te gebruiken in de eerste en tweede klas van havo/vwo en daarnaast eventueel ook in het vmbo. In het lesprogramma wordt (zoals te zien in bovengenoemde kerndoelen) aandacht besteed aan het gebruik van leesstrategieën en woordraadstrategieën. De aangeboden leesstrategieën komen in onderzoeksverslagen naar voren als bewezen effectief voor het verhogen van tekstbegrip (Schuppert, Van den Bergh, 2017). De opdrachten die gemaakt moeten worden vóór het lezen van de gehele tekst zijn gericht op de leesstrategie oriënterend lezen en hebben als doel om de voorkennis te activeren en de leerlingen voorspellingen te laten doen over de tekst. Het activeren van de voorkennis en het laten doen van voorspellingen over een tekst worden in meerdere onderzoeken (bijvoorbeeld het onderzoek van Bimmel, Van den Bergh en Oostdam, 2000) genoemd als effectieve leesstrategieën, welke leiden tot meer tekstbegrip (Förrer, Mortel, 2010).

Tijdens het lezen van de gehele tekst krijgen de leerlingen een opdracht mee: ze moeten kijken welke informatie belangrijk is, welke zij misschien niet snappen en welke informatie zij eventueel leuk vinden. Het uitvoeren van deze opdracht tijdens het lezen moet ervoor zorgen dat de leerlingen een actieve houding aannemen tijdens het lezen en tot meer tekstbegrip komen (Aarnoutse, Verhoeven, 2003).

De opdrachten na het lezen van de tekst dwingen de leerlingen steeds een andere leesstrategie aan te nemen en in een hogere orde na te denken over de informatie uit de tekst. De persoonlijke verwerking van de informatie uit de tekst in opdracht 9 zorgt ervoor dat de lezer de tekst moet visualiseren en de informatie moet ordenen. Vervolgens moet de leerling de informatie ook aan elkaar verbinden, een techniek waarmee de leerling tot de kern van de tekst komt (Bimmel, Van den Bergh, Oostdam, 2000).

Om aan kerndoel 3 te voldoen, wordt de docent geacht (eventueel met behulp van de bijbehorende PowerPoint) de woordraadstrategieën met de leerlingen te bespreken. Uit onderzoek blijkt dat een woord meerdere malen moet worden aangeboden voordat dit woord wordt opgeslagen. Naast de frequentie is ook de aandacht die aan het woord besteed wordt cruciaal. Om ervoor te zorgen dat de eerste ontmoeting met het woord winst oplevert, moet een leerling het woord niet alleen receptief maar ook productief verwerken (Staatsen, Heebing, 2015). Een leerling moet zegge niet alleen het woord tegenkomen, maar ook raden of opzoeken wat het woord betekent, deze betekenis opschrijven en vervolgens dit woord ergens voor gebruiken (Hulstijn, 2012). In deze les moet de leerlingen bij opdracht 5 de betekenis van de woorden uit de tekst met behulp van strategieën raden, opzoeken en opschrijven. Vervolgens moet de leerling bij opdracht 9 met een selectie van deze woorden een (schematische) samenvatting maken. Hiermee wordt dus voldaan aan het receptief en productief verwerken van nieuwe woorden.

Uitvoering van de les

Bij deze les is er naast een tekst, opdrachtenboekje en docentenhandleiding ook een PowerPoint gemaakt. Het verdient de aanbeveling om gebruik te maken van deze PowerPoint tijdens het uitvoeren van de les, maar dit hoeft natuurlijk niet.

Tips:

Bij opdracht 1 kan ook de website www.mentimeter.nl ingezet worden. De leerlingen krijgen dan de opdracht om de drie woorden in mentimeter in te voeren. Als de docentelaptop dan op de beamer wordt aangesloten, komt er een mooi overzicht van de woorden tevoorschijn.

Hieronder wordt nog een optionele opdracht gegeven. Er kan voor worden gekozen om deze opdracht in te zetten als opdracht 10 of om deze opdracht te vervangen voor opdracht 9. Door onderstaande opdracht uit te voeren wordt ook voldaan aan kerndoel 6 en kerndoel 7 en wordt de les nog activerender.

10. Je gaat straks een aflevering voorbereiden en presenteren van het programma 'Hoe zit dat?', een programma dat wetenschappelijke verklaringen geeft voor alledaagse dingen. Het programma is gericht op kinderen tussen de 10 en de 14 jaar. Je moet in twee minuten vertellen hoe een kind een taal verwerft. Gebruik hiervoor de informatie uit de leestekst. Bereid deze aflevering in

tweetallen voor. De docent vertelt hoe lang je de tijd hebt om dit voor te bereiden.

Let op de volgende punten:

- Het programma begint met een korte inleiding die afgesloten wordt met een vraag.
- Het antwoord op deze vraag moet in de leestekst te vinden zijn. Met behulp van de informatie uit de leestekst geef je dan ook kort en bondig antwoord op deze vraag.
- Je verwerkt vijf moeilijke woorden uit opdracht 5.
- Je praat duidelijk en op een enthousiaste manier.
- Je sluit af met een uitsmijter.

Een aantal tweetallen wordt aan het eind van de les gevraagd de aflevering te presenteren.

Geraadpleegde bronnen:

Didactiek:

Aarnoutse, C., Verhoeven, L. (2003). Interventieonderzoek op het gebied van begrijpend lezen. *Pedagogische studiën (80)*, 81-91.

Bimmel, P., Bergh, H. van den, Oostdam, R. (2000). Effecten van strategietraining op leesvaardigheid in moedertaal en tweede taal. *Spiegel 17/18 (3/4)*, 55-78.

Bonset, H., Boer, M. de, Ekens, T. (2010). *Nederlands in de onderbouw*. Bussum: Coutinho.

Förrer, M., Mortel, K. van de (2010). *Lezen, Denken, Begrijpen. Handboek begrijpend lezen in het basisonderwijs*. Amersfoort: CPS.

Hulstijn, J.H. (2012). Woorden leren. Een kwestie van aandacht en herhaling. *Levende Talen, jaargang 13(7)*, 27-29.

Schuppert, L., Bergh, H. van den (2017). Leesstrategieën: Evidence-based of Nieuw Nederlands? Een experimentele studie in 4 vwo. *Levende talen, jaargang 18(1)*, 14-22.

Taalverwerving:

Baker, A. Don, J., Hengeveld, K. (2012). *Taal en Taalwetenschap*. Wiley-Blackwell.

Blom, E. (2006). Verschillende manieren van taalverwerving. In: *Wat iedereen van het Nederlands moet weten en waarom*. Amsterdam: Bert Bakker.

Goodluck, H. (2011). First language acquisition. *Cognitive science*, Vol. 2(1), 47-54.

Lust, B., Foley, C. (2004). *First language acquisition: the essential readings*. Malden: Blackwell Publishing.

Moon, C., Lagercrantz, H., Kuhl, P. (2013). Language experienced in utero affects vowel perception after birth: a two-country study. *Acta Paediatrica*, Vol. 102(2), 156-160.